

2. MAREA BOIERIME ȘI DOMNIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

Până la mijlocul secolului al XVI-lea, domnia era ereditar-electivă, iar domnii, odată desemnați de boieri și confirmați de Poartă, se considerau aleșii lui Dumnezeu, exercitându-și puterea absolută, constrânsă, totuși, de obiceiuri, tradiție și precepte religioase. Boierii care-l alegeau pe domn nu erau nici numiți nici aleși pentru această acțiune. Numărul lor a variat în funcție de împrejurări, dar era mai mare atunci când domnia anterioară nedreptățise pe mai mulți dintre ei, sau atunci când cei nemulțumiți reușeau să adune în jurul lor mai mulți partizani. Ei se întruneau la moartea domnului, ori atunci când erau persecutați de domnia în funcțiune și alegeau dintre ei pe cel cu *os domnesc*, justificați fiind de faptul că acesta conviețuise împreună cu ei și-i cunoștea¹⁶.

Letopisețul cantacuzinesc povestește că la alegerea lui Mihnea cel Rău: “boierii nu să putea voi pe cine vor pune domn, că unii zicea < să fie cesta >, iar alții < ba cela >, și era gâlceavă și ceartă între dânșii...”¹⁷, iar la moartea lui Neagoe Basarab, s-au ridicat boierii buzoieni împotriva lui Preda Craiovescu, fratele lui Neagoe, “nu l-au priimit” < domn pe Radu de la Afumați >, “ci au ridicat alt domn, pre nume Radul vodă Călugărul, despre partea Buzăului”¹⁸ sau atunci când “boierii au ridicat domn pre Vintilă vodă den oraș de la Slatina”¹⁹, ori când “boierii au venit la sfânta Mănăstire Argeș de au luat pre egumenul Paisie și l-au ridicat domn”²⁰, și, în sfârșit, când l-au ales pe Radu Șerban, după cum mărturisește chiar el într-un document, relatând că “s-au ridicat toții boierii și toată țara, mari și mici [...] și au făcut cu toții sfat și cu voia tuturor și cu știrea și voia cinstitului împărat creștin al Romanilor” l-au ales domn²¹.

La conducerea țării, domnii erau secondăți în exercitarea prerogativelor domniei de un grup constituit din marea boierime, numit în dregătorii și reunită în

¹⁶ Conform unui arz din 1639 publicat de Ion Matei, *Regimul boieresc și suzeranitatea otomană*, din *Problema organizării statale ca “regim boieresc” în Țara Românească și Moldova*, în *RdI*, 32, 1979, nr. 5, p. 944.

¹⁷ *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 14.

¹⁸ *Ibidem*, p. 42.

¹⁹ *Ibidem*, p. 47.

²⁰ *Ibidem*, p. 48.

²¹ *DIR*, B, XVII, p. 134.

Sfatul domnesc. Cu alte cuvinte, domnia se slujea de marea boierime pentru rezolvarea tuturor problemelor economice, administrative, juridice și militare. Acest Sfat era un organ de conducere a țării, care era consultativ pentru domn, dar executiv în problemele administrative și juridice și care apare în documente cu denumirea de *tot sfatul* sau *cu cinstiții dregători* ai domniei.

Marea boierime, care rămânea în afara Sfatului, nu putea să-și impună voința politică, nici să profite de beneficiile materiale pe care le aduceau dregătoriile care îi sporeau condiția financiară și devenea, astfel, ostilă domniei existente. În aceste condiții, structura social-politică a boierimii se grupa în cea de la conducere statului și cea din afara ei, care lupta ca să preia puterea prin aducerea la tron a unui domn care să-i asigure prezența la cârmuire. Boierimea devenea solidară numai în momentele periculoase pentru existența întregii țări și a ei, implicit.

Nu s-ar putea da definiția unei domnii ideale pentru marea boierime, în totalitatea ei, iar pentru domnie, structurarea unei boierimi perfecte ar fi necesitat îndeplinirea unor condiții care au fost formulate în linii generale de autorul *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* întocmită la începutul secolului al XVI-lea.

Conform sfaturilor lucrării citate prima grijă a domnului era formarea unei boierimi credincioase care să-i urmeze linia politică. De aceea, boierii, care reprezentau "*florile dintr-o grădină*" ce trebuiau cultivate și îngrijite, se cuvenea să fie gata să-l slujească cu credință și să-și dea sângele, *să-și puie capetele* pentru el²². Elementele îndoielnice sau suspicioase trebuiau înlăturate, adică, domnul trebuie să-și curețe grădina de uscături, să înlătore boierii necredincioși sau neprieteni, însă cu *lege și judecată*, încercând mai întâi să-i îndrepte și recâștigate de partea sa. Înainte de a lua măsuri împotriva celor bănuiți de trădare, domnul trebuia să verifice informațiile referitoare la acțiunile ostile ale acestor boieri, mai ales dacă acestea erau transmise pe căi lăturalnice²³. Numai dacă nu reușea să-i aducă pe calea cea bună, *uscăturile* puteau fi tăiate. Cum legea era stabilită de domn, iar judecata și aplicarea ei făcută de oamenii săi, era destul de greu să fie combătută cu alte argumente în acea epocă.

²² Acesta se dovedește mai degrabă un modelul cavaleresc.

²³ *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, p. 253–257.

Domnul considera că trebuie să-și aleagă boierii pentru Sfatul domnesc dintre supușii săi cei mai destoinici, nu neapărat dintre rudele sale pentru a nu se dovedi fățarnic. Dar dacă avea rude și feciori de boieri de încredere era mult mai bine să-i folosească pe aceștia pentru că el trebuia să aibă slugi drepte și credincioase. Dar, în felul acesta, el menținea scindarea boierimii în gruparea rudelor sale și a celorlalți aflați în afara cercului lor.

Respectarea domnului deriva din respectarea ordinii și importanței boierilor săi în toate ocaziile: în Sfatul domnesc, la primirea soliilor, la judecată, la ospete. Era bine ca domnul să-și consulte boierii asupra problemelor importante ale statului, să le asculte sfaturile tuturor *“pentru că tot sfetnicii și boierii fac sfat”*²⁴ și să-și însușească sfaturile bune, fără rușine. În război, să-și așeze pe *“feciorii boierilor săi și ai slugilor sale mai înapoi de <locul> unde se face războiul”* ca să nu cadă prizonieri, pentru că în acest caz toți boierii l-ar părăsi pe domn.

În general, sunt sfaturi de bun simț, dar prea generale pentru noi astăzi și care nu ridică semne de întrebare, cu excepția celei care ne interesează, referitoare la ordinea sau dispunerea rangurilor boierești, pentru a ști ce trebuia să respecte domnul. Nu se cunoaște prea bine în ce măsură și-a respectat Neagoe Basarab aceste principii, dar după unii istorici el le-a aplicat atât în politica sa internă cât și în cea externă: a fost un domn drept și a domnit cu întreaga mare boierime, fără să-i favorizeze pe boierii Craiovești care l-au adus la tron²⁵. Totuși, el și-a curățat grădini de uscături fără să încerce să le recâștige de partea sa, prin decapitarea câtorva dintre boierii țării, care fuseseră în Sfatul domnesc a lui Mihnea cel Rău, prigonitorul boierilor Craiovești, și se făcuseră vinovați de vrăjmășia domnului împotriva acestora, în calitate de sfetnici²⁶. Dar acesta era veacul, plin de cruzime atât la noi cât și aiurea.

Slujirea cu credință a domnului revenea boierimii susținătoare a domniei. Trebuie să spunem că nu știm în ce măsură boierii din Sfat erau cei mai destoinici, dar mulți dintre cei aflați lângă domni s-au dovedit credincioși și și-au dat viața de multe ori pentru acesta, precum: Barbu al II-lea Craiovescu mort alături de cumnatul său

²⁴ *Ibidem*, p. 267.

²⁵ Dan Plesia, *Neagoe Basarab. Originea, familia și o scurtă privire...*, p. 119–127.

²⁶ Printre boierii decapitați au fost Bogdan mare logofăt și vornic din Popești, ginerele lui Vlad Călugărul, Oancea mare logofăt, Danciu pârcălab, Stanciu paharnic și Cazan pârcălab.

Moise voievod, Radu mare vistier Furcovici care a salvat visteria lui Radu Paisie în lupta de la Fântâna Țiganului, Albu Golescu care a căzut în lupta împotriva lui Ioan vodă Armeanul, domnul Moldovei, pentru apărarea domniei lui Alexandru al II-lea și mai mulți dintre boierii lui Mihai Viteazul, care au luptat alături de el. Toți au fost răsplătiți cu încrederea domnului, ceea ce nu era puțin, și moșii dintre cele confiscate boierilor declarați hicleni.

Înlăturarea boierilor necredincioși a fost una dintre preocupările domnilor. Cu excepția lui Pătrașco cel Bun, toți domnii și-au curățat “*grădina*” de cei pe care i-au considerat “*uscături*”, uneori prin adevărate măceluri, precum cel din timpul lui Vlad Vintilă de la Slatina care a reușit să-i prindă pe boierii potrivnici domniei sale, veniți cu Aloisio Gritti să-l răstoarne²⁷. Numai Barbu al III-lea Craiovescu a rămas în funcția de mare ban pentru că domnul s-a împăcat cu familia acestuia, dar a fost înlăturat după aceea, printr-un complot, inițiat de cumnatul său, Momcea logofătul²⁸.

Alteori aceste ucideri în masă au avut altă determinare, dar tot măceluri au fost, precum cele din timpul lui Mircea Ciobanu, care și-a început domnia cu sfatul domnesc a lui Radu Paisie pe care apoi l-a suprimat. Despre el se spunea că nu era nici turc, nici creștin, și că “*întrecea cu mult în cruzime și tiranie pe toți înaintașii săi; acesta chiar de la începutul domniei ...a poruncit ca cei mai de frunte seniori, baroni și nobili ai acestei țări să fie parte răpuși printr-o moarte cumplită, parte din ei băgați la grea temniță, din care cauză mulți alții, mânați de teamă să nu cadă în mâinile lui, părăsindu-și toată averea, au fugit pe ascuns și s-au îndreptat în Transilvania ca să fie acolo mai apărați*”²⁹.

Au existat diverse opinii în ceea ce privește programul politic al lui Mircea Ciobanul care dorea o domnie sigură, necontestată și lipsită de divergențe, în condițiile în care Imperiul otoman condus de Soliman Magnificul era în plină ofensivă și avea nevoie de o kaza liniștită. Aceste condiții i-au justificat măsurile de eliminare a marii boierimi cu tendințe centrifuge. S-ar putea ca acțiunea sa de desființare a aristocrației de sânge, de eliminare a marii boierimi de la conducerea țării și crearea unei

²⁷ Printre cei uciși se numără Vâlsan mare logofăt Furcovici, Stan pârcălab cu fiii, Peia mare portar, Staico a lui Pârvu mare vistier (după Mustafa A. Mehmed, *op. cit.*, p. 928).

²⁸ Barbul apare ca mare ban al Craiovei până în august 1535 (DRH, B, III, p. 347); vezi și Tudor Teoteoi, *O misiune a patriarhiei ecumenice la București, în vremea domniei lui Vlad Vintilă din Slatina*, în RI (SN), 5, 1994, nr.1-2, p. 37.

²⁹ *Călători*, I, p. 200.

aristocrației noi, mai apropiată de modelul otoman, să fi fost inspirată chiar de sultan. Măsurile luate de Mircea Ciobanu au fost determinate și de noile condiții de subordonare a țării față de Imperiul otoman, împotriva grupării boierilor care doreau să păstreze și vechiul sistem de subordonare, reprezentat acum de Imperiul romano-german, primejdios pentru Poartă³⁰.

Motivația decapitării unui număr important de boieri la începutul domniei lui Alexandru al II-lea Mircea a fost determinată de opoziția armată a acestora alături de un alt candidat la domnie. Și de data aceasta cei care au fost condamnați la moarte proveneau din familii mari și importante ale țării³¹. Trebuie adăugat că aproape în toate cazurile, după ce erau decapitați, averea lor era luată pe seama domniei, care plătea sultanului răscumpărarea ei³² și apoi era revândută boierilor credincioși domnului. Astfel, referindu-se la uciderea lui Vlăduț și a unor boieri credincioși acestuia de către Mihaloglu Mehmed bei de Nicopole, susținătorul lui Neagoe Basarab, boierii care-i scriau sultanului acest eveniment se întreabau dacă averile acelor hicleni *“au fost predate sau nu la visteria măriei sale padișahul”*³³, iar într-un document emis de Radu Paisie la 18 decembrie 1539 scria că *“fiii lui Tudor logofătul, Radul și Pârvul și Vladul, ei au pierdut toate livezile și satele și țigani cu rea hiclenie către domnia mea, pentru că s-au ridicat asupra capului domniei mele cu Șerban banul, de au fugit peste Dunăre la Țara Turcească. Iar turcii i-au prins și le-au luat toate averile și satele și țigani. Iar domnia mea, întru aceea, am plătit aceste mai sus-zise sate și țigani ai tuturor hiclenilor de la blestemații și agarenii turci cu 785 000 aspri gata”*.³⁴ O situație similară s-a petrecut și la sfârșitul domniei lui Radu Paisie, când turcii au cerut toate averile celor mai importanți boieri ai acestuia, considerați

³⁰ Cruzimea lui Mircea Ciobanu a fost descrisă cu amănunte, uneori exagerate, în viața Sfântului Nicolae cel Nou (vezi Etienne Ciobanu, *Informations sur l'histoire de la Valachie au XVI-e siecle dans une oeuvre hagiographique bulgare*, în “Balcania”, VII, (1944), vol. 1, p. 127–129). S-ar putea ca programul lui Mircea de a fonda o dinastie moldo – munteană prin căsătoria sa cu o soră a doamnei Moldovei, să fi întâmpinat rezistență din partea unei părți a marii boierimi din Țara Românească Aș mai adăuga că a fost un secol deosebit de sângeros în întreaga Europă.

³¹ Printre cei condamnați la moarte de Alexandru al II-lea au fost: Tudor postelnicul, fiul lui Radu logofătul din Drăgoești, Stanciu, Vlad și Drăghici fiii lui Stanciu al Bengăi, fiii Caplei din Cocorăști și Drăgănești, Vlad, Pătrașco și Calotă Perişanul (DIR B, V, p. 160), Stan fiul lui Drăguț, Crăcea, Radu stolnic și Barbușă, fiii lui Dragomir mare postelnic, Mihnea din Bădeni, Drăghici, fiul lui Udriște postelnicul din Mărgineni, Tudor din Bucov, Radu stolnic din Boldești, fiul lui Socol mare vornicdin Răzvad (după *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 51–52).

³² Mihnea Berindei, Veinstein Gilles, *L'Empire Ottoman et les pays roumains, 1544-1545*, Paris, Edition de l'Ecole des Hautes Études en Sciences Sociales, p. 69.

³³ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 928.

³⁴ DRH, B, IV, p. 113.

acum dușmani ai Porții și executați de Mircea Ciobanul la două săptămâni de la urcarea sa pe tron³⁵.

Situația a continuat în secolul al XVII-lea când Alexandru Iliș i-a dat lui Skender pașa 40000 de galbeni ca să ascundă sultanului decapitarea lui Cârstea mare vornic a cărui avere i se cuvenea aceuia³⁶. Suma era considerabilă, reprezentând numai un procent din valoarea averii care trebuie să fi fost cel puțin de zece ori mai mare. Deși domnul era răspunzător personal de evenimentele din țară totuși boierii erau considerați supuși ai sultanului, personal și cu întreaga lor avere, ca și în Imperiu.

Cunoaștem două cazuri speciale: unul de iertare a unui boier, Barbul, fiul lui Stanciul al lui Benga, fugit în Transilvania după decapitarea fraților săi la porunca lui Alexandru al II-lea, adus în țară de Ivașco mare vornic și miluit de domn cu averea tatălui său. Drept mulțumire pentru repunerea sa în drepturile familiei, Barbu i-a dăruit lui Ivașco mare logofăt satul Grindurile cu seliștile alăturate³⁷. Altul, despre marele boier, Udrea Băleanu, condamnat la moarte, deși, știm în mod pozitiv că a fost nevinovat și totuși a fost decapitat la porunca lui Simion Movilă, în 1601, ceea ce înseamnă că domnii nu prea cercetau acuzațiile de vinovăție sau nevinovăție a boierilor și treceau direct la măsuri represive. Urmau apoi, procese pentru recăștigarea moșiilor confiscate, intentate la domniile următoare de foștii dușmani, hicleni, reveniți din exilul transilvan sau de fiii acestora³⁸.

Eludând sfatul autorului *Învățăturilor* referitor la alegerea unor slugi destoinice în Sfatul domnesc, opțiunea pentru rudele domnești și a boierilor apropiați acestora a constituit o permanență a domniei³⁹. Rudele domnești s-au dovedit cele mai

³⁵ Câțiva dintre boierii care au făcut parte din Sfatul domnesc al lui Radu Paisie și uciși de Mircea Ciobanu au fost Coadă vornic în 1542, Stroe mare spătar din Orboești, între 1535 și 1541, Staicu mare vornic între 1537 și 1541, Badea Aiaz mare postelnic între 1530 și 1541 și Dragul portar, unul din frații lui Stroe, mare stolnic între 1535 și 1539 (DRH, B, VII, p. 335–336).

³⁶ Matei din Pogoniana, mitropolitul Myrelor, *Istoria celor petrecute în Tierra-Româneasca*, în *Tesaurul de monumente pentru România*, adunate și publicate de A. Papiu Ilarian, tom I, București, 1862, p. 345.

³⁷ DRH, B, VII, p. 335-336.

³⁸ Un exemplu este cazul lui Vlaicu mare clucer din Rumceni care în 1568 cere rumânilor din Blestematele, Neniu și Mușat să-i plătească răscumpărarea pe care aceștia o plățiseră anterior lui Frățilă postelnic, cel care fusese miluit cu moșiile lui Vlaicu cât timp acesta fusese refugiat în Transilvania în timpul lui Mircea Ciobanul. (DRH, B, VII, p. 192).

³⁹ Începând de la Moise vodă în Sfatul domnesc erau: cumnatul domnului, Barbu al III-lea Craiovescu mare ban, în timpul lui Mircea Ciobanul și a fiului său Petru cel Tânăr– Barbu mare vistier din Petroșița, Ivan mare logofăt Noroccea, ginerii domnești, Dumitru mare ban și Stan mare postelnic, nepoții domnului, în timpul lui Alexandru al II-lea: Constantin mare vistier Frangopulo, cumnat, Albu Golescu căsătorit cu nepoata sa, Ivașco Golescu și Tudoran slugerul Golescu și nepotul lui Albu, Dragomir și Pătru din Luciani, Stepan și

credincioase și întotdeauna au făcut parte din Sfatul domnesc timp de un secol și jumătate. Am putea considera fiecare domnie ca reprezentând hegemonia unui clan. Se întâmpla ca Sfatul unei domnii să nu se schimbe substanțial în domnia următoare, pentru că dregătorii acestuia erau împlețiți prin astfel de relații încât membrii unui clan erau înrudiți și cu membri altor clanuri. Țara era mică, astfel că după un secol înrudirile între persoane de același rang social, structură cu o sferă atât de restrânsă, a determinat imposibilă evitarea înrudirilor foarte apropiate dintre ei.

Cei mai mulți domnii aveau legături de rudenie în țară și își numeau în dregătorii aceste rude. Cei care nu aveau asemenea relații, căutau să le stabilească, prin înrudirea lor cu mari boieri din țară⁴⁰. Unul dintre aceștia a fost Alexandru al II-lea ale cărui rude s-au stabilit prin alianță, prin căsătoria nepotului său de frate cu fiica unui mare boier local sau prin măritarea nepoatei soției sale cu mari boieri din țară. Petru Cercel⁴¹, care a lipsit foarte mult din țară și nu rămăsese nici în Imperiul Otoman după moartea tatălui său, s-a apropiat de rudele mamei sale și i-a numit pe Pătru mare logofăt și Radu mare clucer din Băleni, nepoții doamnei Voica, soția lui Pătrașco cel Bun, în Sfatul domnesc.⁴²

Domni, precum Mircea Ciobanul și Alexandru al II-lea Mircea, își pot justifica preferința pentru rude în condițiile în care, deși lipsiseră atât de mult din țară, nu cunoșteau *capacitatea* de conlucrarea a boierimii de aici. Pentru toți ceilalți domni care au pornit de la funcții mărunte și au avut posibilitatea să cunoască calitățile tuturor colaboratorilor lor, cea mai evidentă justificare ar fi necesitatea unei susțineri politice care nu putea veni decât din partea rudelor.

Dregătoriile cele mai importante, cea de mare ban al Craiovei, mare logofăt și vornic, nu asigurau apropierea de domn, intimitatea în relațiile cu acesta. Apropiere de domn a fost efectiv o poziție în prejma acestuia, materializată în mod special prin consfătuiri de taină cu acesta. De aceia postelnicia care era legată de dormitorul

Părvu din Cioroiași, cuscii și gineri domnești. (N. Stoicescu, *Legăturile de rudenie dintre domni și marea boierime*, în "Danubius", V, 1971, p. 115–137).

⁴⁰ N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 96–97.

⁴¹ *Ibidem*, p. 97; autorul pare să se îndoiască că Petru Cercel ar fi fost fiul lui Pătrașco, ceea ce cred că este greșit, în afară de Neagoe Basarab asupra căruia există totuși dubii toți domnii din secolul al XVI și până la Alexandru Coconul, cu excepția lui Radu Șerban au fost fii de domni.

⁴² Nu cred că a fost cel mai fericit exemplu, pentru că Petru Cercel a fost chiar fiul lui Pătrașco. Ceea ce se poate adăuga este faptul că absentând din țară foarte mult timp a fost lipsit de relații de rudenie pe care le-a cultivat la venirea la tron și cred că este singurul domn care ar putea fi justificat în acțiunea sa.

domnesc a fost una dintre dregătoriile râvnite de cei care vroiau să aibă o înrâurire asupra sa. Un aspect al apropierii de domn s-ar putea deduce și după modul în care au fost ordonate funcțiile Sfatului domnesc în documentele importate, ale martorilor, după primele trei dregătorii importante. Aproximarea de domn a fost încă unul din motivele pentru care boierii și-au construit casele în capitala țării, lângă palatul domnesc.

Una dintre povețele *Învățăturilor* lui Neagoe Basarab care a fost serios urmată a fost consultarea Sfatului domnesc și celorlalți boieri care fuseseră membrii acestuia. Consultările cu marea boierime și sfaturile avansate de aceștia au avut uneori un sfârșit tragic. Astfel, în timpul luptelor pentru tronul Imperiului Otoman, Vlăduț (1510–1512) *“i s-a supus prințului Selim. Deoarece Barbul <Craiovescu> l-a sfătuit <pe domn> să nu i se supună, el [Barbu] nu s-a înțeles cu Bogdan”,* cumnatul domnesc care *“și-a pus în gând să-l omoare”*⁴³. Alteori, boierii se plâneau Porții atunci când domnul nu se consulta cu ei în unele probleme de stat. Unul dintre aceștia a fost Vlad Vintilă, care a fost ucis pentru că *“făcea numai ceea ce singur știa, începând unele acțiuni necugetate”,* iar la refuzul boierilor de a i se asocia, el porunca să fie uciși împreună cu familiile lor⁴⁴.

În afara textului din *Învățături* referitor la disponerea luptătorilor în timpul războiului, nu am găsit nici o informație privind protejarea fiilor de boier. Neagoe Basarab nu a avut conflicte militare în timpul domniei sale, el s-a impus ca o personalitate culturală, un prinț al Renașterii, deși, ar trebui considerat și penultimul domn cavaler⁴⁵, datorită poziției sale de vasal al regelui Ungariei. În luptele care s-au purtat după domnia sa între grupările boierești susținătoare a unui sau altuia dintre domni, aceștia nu și-au permis să-și protejeze luptătorii.

În afara divergențelor dintre marii boieri legate de apropierea de domn și poziția din Sfatul domnesc a existat și o condiție divergentă determinată geografic dintre boierii olteni și cei munteni și buzoieni, în primele trei decenii ale secolului al XVI-lea. Ea a fost provocată de condiția economică și de experiența acumulată cu un secol în urmă în relațiile cu Imperiul otoman. Diferența economică a fost generată de

⁴³ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 927.

⁴⁴ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 400.

⁴⁵ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 928. În documentul citat de autor boierii semnatori afirmă că Neagoe nu este fiu de domn, după ei, el este un cavaler. Ceea ce ar putea să însemne efectiv un cavaler în sensul occidental al cuvântului.

faptul că boierimea olteană era mai bogată prin stăpâniri funciare mai numeroase și mai întinse precum și prin comerțul rodnic cu Imperiul otoman în timp ce boierimea buzoiană era lipsită de aceste avantaje. În același timp, boierimea olteană, cu o puternică componentă sârbă⁴⁶, care trăise înfrângerea și desființarea statului său, înțeleșese că singura soluție de supraviețuire era conlucrarea cu musulmanii, în timp ce boierimea din zona munteană și buzoiană care nu avusese această experiență nu vroia să accepte statutul de subordonare Imperiului otoman. Mai bogată fiind, ea a avut și o putere decizională mai puternică. În primele trei decenii ale secolului al XVI-lea familia boierilor Craiovești și prin ea, familiile boierilor olteni, adepți ai înțelegerii cu Înalta Poartă, au ocupat primele locuri în Sfat, în timp ce boierimea din Muntenia estică și, mai mult, cea din zona Buzăului s-a simțit frustrată. Toate încercările de subminare a autorității boierimii oltene în acea perioadă au fost sortite eșecului.

Mihnea cel Rău, deși căsătorit cu o sârboaică, trecut la catolicism⁴⁷, prin *“recunoașterea vasalității față de Ungaria...în 1509 a provocat un sângeros conflict cu cea mai puternică facțiune boierească, a Craioveștilor, care a ieșit în cele din urmă învingătoare”*⁴⁸; el a determinat, totodată, creșterea *“rivalității dintre feudații sârbi...și boierii valahi”*⁴⁹, adică, dintre familiile de origine sârbă și boierii locali⁵⁰. Nici domnia care a urmat, a lui Vlăduț, nu a reușit să diminueze importanța politică a boierimii oltene, care a izbutit să-l detroneze și să-l decapiteze prin Mehmed bey, rudă a Craioveștilor, iar tronul a fost ocupat de un boier crescut de craiovești, Neagoe Basarab. Probabil că intenția ocupării tronului țării de către craiovești existase încă de pe vremea voievodului Radu cel Mare când s-a încercat o disensiune de ordin religios, provocată de căsătoria lui Bogdan mare spătar din Popești, cu sora acestui domn. Se pare că acesta mai avea o soție în Moldova, ceea ce a determinat împotrivire mitropolitului Nifon,

⁴⁶ Numele acestor boieri sunt grăitoare: Barbu, Preda, Neagoe, Pârvu, Neaga, Neacșa, Calea, Caplea și s-au transmis din generație în generație. Fără să se pronunțe asupra originii etnice, Florin Constantiniu s-a referit la două zone socio-politice– Munteană și Olteană, în *Geneza feudalismului românesc: încadrare*, în RdI, 31, 1978, nr. 7, p. 1221.

⁴⁷ Marcel Romanescu, *Neamurile Doamnei lui Neagoe vodă*, Craiova, Editura Ramuri, 1940, p. 13.

⁴⁸ Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină*, p. 109.

⁴⁹ Ion-Radu Mircea, *Relation culturelles roumano-serbes au XVIe siècle*, în RESEE, 1, 1963, nr. 3–4, p. 387

⁵⁰ Printre boierii uciși a fost și Pârvul mare comis din Ruși al lui Radu cel Mare. Un grup de boieri printre care Badea mare vornic, probabil din Șuici, Stroe vornic, Ivan Călinescu, Calotă vistier, Vlaicu portar, Dumitru vornic, Stoican, Drăghici, Stan logofăt au cerut printr-o scrisoare pârgarilor din Brașov azil în orașul lor din cauza cruzimilor lui Mihnea (I. Bogdan, *Documente privind...*, p. 306–307).

susținut de Craiovești⁵¹, disensiune transformată în conflict în timpul lui Mihnea cel Rău.

În ciuda acestei scindări a marii boierimi nici o clipă nu s-a pus problema divizării politice a țării în ciuda existenței acestor antagonisme regionale. Luptele dintre cele două grupări au reînceput odată cu stingerea lui Neagoe Basarab între trei (patru) претенdenți la tron și încercarea de transformare a țării în pașalâc. Aflat la Istanbul și informat că Mehmed bey de Nicopole a cerut tronul țării pentru sine, Stoica logofătul i-a chemat pe *toți boierii* să se unească că “*piiare țara de turci*” și să-l aleagă pe Radu de la Afumați⁵². A fost pentru prima dată în toată această perioadă când întreaga boierime a Țării Românești s-a unit ca să-și salveze existența⁵³. A doua oară, ea s-a produs împotriva lui Mircea Ciobanul, dar atunci s-a unit numai marea boierime care a și părăsit țara, lăsându-l pe domn numai cu mica boierime care i s-a alăturat imediat.

În luptele împotriva *agarienilor*, pentru a împiedica transformarea țării în pașalâc, dar și în cele de susținere a diverșilor претенdenți la tronul Țării Românești, a pierit un număr important de boieri din mari familii ale Țării Românești⁵⁴. Situația are unele similitudini cu cea care s-a petrecut în Regatul maghiar în lupta de la Mohacs când floarea nobilimii transilvănene a pierit. Abia după Mohacs, din cauza situației critice a țării și moartea unui număr atât de mare de boieri a determinat o nouă regrupare a boierimii: cea care era pentru continuarea luptei împotriva Porții și cea care a considerat că era cazul să încline steagul, în ciuda faptului că nu a încetat să spere și să sprijine, atât cât a putut, lupta pentru eliberarea de sub dominația otomană. Gruparea care renunțase la lupta de eliberare “*au găsit aceasta: că nu vor putea să se tot bată, ei fiind puțini și țara mică, cu un împărat ce au luat și au coprins atâtea țări și are mulțime de oameni*”⁵⁵.

⁵¹ Gavril Protul, *Viața lui Nifon patriarhul*, Introducere și text de Titus Simedrea, București, 1937, p.78–88.

⁵² Interesant este faptul că cronică îl menționează pe Radu de la Afumați ca ginerele lui Neagoe Basarab încă de atunci (*Letopiseșul cantacuzino*, p. 44). Prima soție a lui Radu de la Afumați a fost Voica fiica lui Vlădicu din Bucșani.

⁵³ *Ibidem*, p. 43.

⁵⁴ Dintre cei morți, cronicile amintesc pe Benga, probabil tatăl lui Stanciu (fiul lui Benga), Captar logofăt, Cocora vornic Stanciul din Mârșa, Văsiu din Fântânele, Dan Scurtul, Neagoe spătar, Stanciul portar, Baldovin pârclăb, Radul din Bujoreni, Ivan din Sintești, Radul vornic, Voicu Cotescu, Harvat mare logofăt (*Ibidem*, p. 45 și *Istoriile*, p. 39), care apar și în pomelnicul Mănăstirii Argeș (Ștefan Andreescu, *Observații asupra mănăstirii Argeșului*, în “Glasul bisericii”, 1967, XXVI, nr. 7–8, p. 800–829).

⁵⁵ Ștefan Andreescu, *Frământări politice în Țara Românească.*, p. 403.

După împiedicarea primei încercări de transformare a țării în pašalâc, disensiunile politice ale mării boierimi au avut tocmai fundamentul enunțat mai sus, precum în cazul uciderii lui Radu de la Afumați de către boierii care au luptat alături de el împotriva turcilor. Acesta nu cedase complet în fața autorității otomane și continua tratativele cu imperialii în speranța unui ajutor împotriva sultanului. Deși era căsătorit cu fiica lui Neagoe Basarab, plătea tribut Porții, a fost ucis în drum spre Oltenia de boierii olteni, rude cu el, care înțeleseseră că nu se poate duce prea multă vreme o politică duplicitară fără știrea Înaltei Porți. Unii spun că acțiunile sale de înțelegere cu împăratul german l-au determinat chiar pe sultan să-i convingă pe boieri să-lucidă. Boierii olteni care l-au ucis pe Radu de la Afumați nu vroiau să-și piardă poziția socială și înțelegeau că alianța cu Imperiul romano-german fără un sprijin armat efectiv al acestuia nu are sorți de izbândă. Unul dintre aceștia, Neagoe vornicul din Periș, rămas loctiitor domnesc după suprimarea lui Radu de la Afumați, a primit solia imperială, înștiințându-o de toate mișcările turcilor pregătiți să reia conflictul cu Ungaria, cu sfaturi referitoare la modul de a lupta și de a se apăra. Dar marele boier i-a explicat solului că *“ei nu pot lua armele alături”* de Ferdinand de Habsburg deoarece acesta *“este prea departe, dar se vor îngriji să nu se ridice alături de turc”*⁵⁶. Este cea mai explicită poziție a boierimii față de Poartă: boierimea Țării Românești este gata să se alătore împăratului, să se alieze cu el, când acesta se va afla în fața oștilor otomane și să îl sprijine efectiv dar, atât timp cât acesta este departe, se va mulțumi să se sustragă participării la luptă alături de musulmani împotriva creștinilor. Aceasta a fost poziția mării boierimi de la începutul deceniului al patrulea al secolului până la ridicarea lui Mihai Viteazul, la sfârșitul acestuia. Răspunsul acestei politici obediente a fost trimiterea direct de la Poartă a lui Moise vodă ca domn al Țării Românești. Probabil că aceasta a fost prima încercare a sultanului de a instaura regimul său autoritar, măsură care a fost reluată abia după cincisprezece ani, cu Mircea Ciobanu. Moise vodă nu fusese propus de nici una dintre grupările boierești și nu l-au acceptat nici după ce acesta s-a împăcat cu familia Craioveștilor și nici după ce s-a străduit să promoveze apropierea de Imperiul german. Dar acceptarea acestei politici duplicitare a lui Moise vodă, a reprezentat împărțirea intereselor familiei Craioveștilor, familie care

⁵⁶ Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, I, 1980, p. 70.

nu mai avea un singur interes, nu mai era în totalitatea ei adeptă a completei obediențe față de Poartă. După uciderea lui Vlad Vintilă⁵⁷ cu știința și aprobarea lui Mehmed bei de Nicopole, susținătorul Craioveștilor, importanta familie a boierilor olteni cunoscuse o situație destul de confuză în momentul aducerii pe tron a lui Radu Paisie. Întronarea unui domn descendent din Radu cel Mare, care, fiind și monah, părea mai ușor de condus⁵⁸ și, se pare, că a fost destul de slab și influențabil, au considerat-o bine aleasă. Dar, atunci când sultanul a trimis un alt domn pe tronul Țării Românești, o parte a boierilor olteni s-au alăturat pretendentului trimis de sultan, trădându-l pe Radu Paisie. Starea de confuzie a marii boierimi, tendințele ei centrifuge, a provocat câteva încercări de a-l detrona chiar pe domnul ales de ei pe care-l credeau obedient și apropiat familiei Craioveștilor și după aceia: odată, s-a presupus, prin ridicarea lui Șerban banul din Izvorani împreună cu Vintilă mare vornic din Cornățeni, Radu, Pârvu și Vlad Drăgoescu, Stroe paharnic, fiul lui Vintilă, Barbul fiul lui Udrea, Giura logofătul și Badea mare stolnic din Izvorani⁵⁹ și altă dată, prin Laiotă Basarab, venit cu Stroe paharnic, poreclit Pribeagul, Manole, Mihalco și Stoica logofăt. Componentii ambelor mișcări au fost numai boieri olteni.

Există și o altă ipoteză a ridicării lui Șerban banul potrivit căreia acesta nu s-ar fi răsculat împotriva domnului, ci ar fi încercat să împiedice cedarea Brăilei Porții otomane, cedare acceptată în 1538 de către Coadă clucer/vornic și Teodosie banul⁶⁰. Ar fi prima dată când avem dovada unei atitudini pline de demnitate și curaj al unui boier al Țării Românești. Conform concluziilor lui Ion-Radu Mircea, Șerban mare ban din Izvorani nu l-a răsturnat pe Radu Paisie și nu i-a ocupat tronul, ci, fie a răspuns chemării sultanului⁶¹, fie l-a determinat pe domn să se îndrepte spre reședința lui

⁵⁷ De altfel, Vlad Vintilă voievod a pacificat Oltenia cu arma "ca să se facă liniște în amintita țara băniei și ca să fie una și uniți cu el, atunci când se va ridica" (Ștefan Andreescu, *Frământări politice din Țara Românească*, p.410). El a ucis câțiva boieri la Pitești, printre care: Vâlsan mare logofăt Furcovici, Stan pârcălab cu fiii săi Badea și Chiriță, Peia mare portar, Staico a lui Pârvan mare vistier, iar Tudor mare logofăt din Drăgoești și Giura mare logofăt din Stănești au fugit cu familia în Transilvania.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 400.

⁵⁹ Ion-Radu Mircea, *Un neam de ctitori olteni, boierii Drăgoești* în RIB, I, 1943, nr. 3, p. 60–61.

⁶⁰ Ascendența lui Coadă vornic este necunoscută, dar se știe că a fost amintit printre boierii lui Vlad-Vintilă vodă și apoi apropiat lui Radu Paisie, fiind *trădătorul* care a cedat Brăila turcilor; a avut un fiu care s-a numit Teodosie, ceea ce înseamnă că a avut legături de rudenie cu Teodosi din Periș, care accede la slujbe importante în Sfatul domnesc abia în 1543; ambii au fost decapitați de Mircea Ciobanul; în N. Stoicescu, *Dicț. Marilor dregători*, p. 45, 97.

⁶¹ Ion-Radu Mircea, *Țara Românească și închinarea raielii Brăila*, în "Balcania", IV (1941), p.474; Dan Pleșia considera conflictul dintre Radu Paisie și Șerban banul ca fiind determinat de motive familiare, anume legătura

Soliman și să respingă cedarea *pașnică* a Brăilei către Imperiul Otoman. Atunci când domnul s-a prezentat la sultan, boierii săi, respectiv Coadă vornicul, Stroe spătar, Staico mare vornic Șintescu, Drăghici spătar și fratele lui Udriște vistier din Mărgineni s-au retras în Transilvania, iar Șerban mare ban a rămas împreună cu Vintilă mare vornic din Cornățeni în calitate de ispravnic al domnului, în țară. După reîntoarcerea domnului în capitală, solii săi s-au dus la Poartă pentru a obține renunțarea acesteia la o cetate atât de importantă pentru țară, unde Șerban mare ban “*s-a pârât la împărăție cu Coadă vornicul, pentru că acesta a închinat Brăila să fie turcească*”⁶², dar au fost închiși amândoi, iar cetatea a devenit raia.

Cele mai sângeroase momente ale secolului al XVI-lea în Țara Românească s-au desfășurat în timpul lui Mircea Ciobanul, nu numai prin numărul mare al boierilor uciși de domn, dar și al celor care au murit în cele câteva încercări de a-l detronea, una dintre acestea desfășurându-se în noiembrie 1552, când pretendentul Radul Ilie cu boierii din jurul său: Drăguș spătar, Radu logofăt, Stanciu postelnic, Stanislav clucer, Tudor vistier, Socol stolnic, Dragomir spătar, Vaida comis, Crețul paharnic, Ioan vistier, Neagoe postelnic, Mihnea vistier, Vaida spătar, Staico stolnic au încercat să-l răstoarne pe Mircea Ciobanu⁶³ dar nu au reușit. Același fenomen s-a produs la venirea lui Alexandru al II-lea, dar cu această ocazie motivația a fost determinată de opoziția unei părți a boierimii instalării sale pe tron. Ei au fost eliminați și pentru că poziția lor provoca permanente lupte pentru domnie. În același timp, cei mai mulți erau descendenți din Radu cel Mare (Cocorăștii, Bengești, Drăgoești, Orboești-Bucov)⁶⁴, care într-un fel sau altul erau vinovați de moartea bunicului domnesc. Ar fi fost o răzbunare târzie a rătăcirilor sale prin Imperiul otoman, a îndelungatei sale lipse din țară.

Ștefan Andreescu considera ciocnirile dintre domn și boieri între 1545–1568 ca o luptă între două concepții de politică externă, deși mi se pare mai mult de politică internă care o reflecta pe cea externă. Așa cum a remarcat istoricul menționat,

dintre Maria din Florești și Pătrașco vodă, care după Dan Pleșia se numea de fapt Marcu, fiul lui Radu Paisie, și care ar fi trebuit să fie legitimată printr-o căsătorie ce nu a avut loc; aceasta a determinat ridicarea lui Stroe paharnicul din Florești, cu porecla de Pribeagul; la această răscoală Șerban mare banul nu a avut nici un rol, după Dan Pleșia, mai probabil a fost vorba de două ridicări armate cu cauze diferite. (D. Pleșa, *Importanța studiilor genealogice pentru istoria Țării Românești*, în Arh. Genealogică, II(VII), 1995, vol 1–2, p. 16).

⁶² *Ibidem*, p. 468.

⁶³ *Monumenta Comitalia Regni Transilvanie, Erdély országdülési emlékek*, I, (1540–1556). Budapesta, 1876, p. 403.

⁶⁴ Dan Pleșia, *op. cit.*, p. 17.

problema care s-a pus în tot cursul secolului a fost de “*rezistență sau supunere la măsurile de limitare a autonomiei Țării Românești de către turci*”⁶⁵.

Referitor la aceeași problemă, Andrei Pippidi considera că boierimea nu părăsise complet iluzia recuceririi independenței pe calea armelor, dar se mulțumea să nădăjduiască la revenirea echilibrului de forțe externe, ce i-ar fi permis pe plan intern să substituie statului centralizat domnesc unul nobiliar.

La concluziile celor doi istorici aș mai adăuga că în timpul luptelor împotriva lui Mircea Ciobanul și urmașului său cauzele au fost aceleași numai pentru domni, în timp ce pentru boierii veniți de peste munți s-au schimbat de la începutul până la sfârșitul intervalului, adică între 1545 și 1568. Boierimea munteană refugiată în Transilvania, care dorise să trăiască într-o țară situată între Imperiul otoman și un stat central european, respectiv Imperiul romano-german, aflate într-un echilibru de forțe, dar și-a dat seama curând că nu mai era posibil acest lucru, că situația generală se schimbase. Ea s-a convins, în scurt timp, că ar fi fost mult mai avantajată să accepte statutul impus de Poartă cu condiția ca ea să se afle la guvernare. Ea a venit în contact cu statutul acestei nobilimi, cu sistemul de guvernare ardelenesc de reprezentare nobiliară și relațiile ei cu conducerea țării, dar și cu raporturile față de țărani dependenti, aspecte care li s-au părut foarte interesant și de urmat.

Mircea Ciobanul a dorit și s-a străduit să schimbe caracterul elitei politice a țării după model otoman, transformând-o într-o structură administrativă complet supusă autorității domnești, adică să aplice în Țara Românească sistemul administrativ otoman, în timp ce Alexandru al II-lea și-a impus conducerea printr-un sistem autocrat fără să schimbe caracterul aristocrației muntenești.

⁶⁵ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 411.